

Winstdeling ten bate van werknemers in een Naamloze Vennootschap (1).

Guy Vandenberghe

«DE ONDERNEMING IS PRIMAIR EEN GEMEENSCHAP VAN MENSEN» (2)

1. Deze stelling van personalistische oorsprong (3) werd magistraal verdedigd door M. STORME (4) en R. VANDEPUTTE (5). Ze kan thans op een vrij grote consensus bogen (6).

Elke sociale revolutie dient echter gevolgd te worden door een juridische (7). Wat de onderneming betreft kon zulks gebeuren in drie grote domeinen : winstdeling, waar een deel van de winst wordt uitgekeerd aan de werknemers ; medebeheer, waar ze worden betrokken in het beheer van de onderneming ; vermogensaanwasdeling, waar de werknemers mederechthebbend worden in de stijging van de intrinsieke waarde van hun onderneming.

Deze drie domeinen hebben dezelfde grondslag : grotere rechtvaardigheid, maar lopen ook qua toepassing in elkaar. Zo zou het aandeelhouderschap van de werknemer, dat tot stand kwam via een hem (gedeeltelijk) voorbehouden kapitaalsverhoging of via een aandelenspaarplan, ook als vorm van medebeheer of vermogensaanwasdeling kunnen worden beschouwd.

Omdat de praktijk echter leert dat het bezit van enige aandelen niet de minste mogelijkheid tot medebeheer biedt, omdat voor dit aandeelhouderschap in de praktijk nog steeds moet worden betaald door de werknemer, omdat kan worden betwijfeld of de waardeschommelingen van het aandeel wel concreet de aanwas van

(1) Dit artikel is de samenvatting van een studie die in derde licentie werd gemaakt voor het college grondig vennootschapsrecht. Met dank aan prof. J. RONSE voor zijn begeleiding.

(2) de GAAY-FORTMAN, *Herziening van het recht betreffende de N.V.*, Album prof. F. VAN GOETHEM, S.W.U., Antwerpen, 1964, blz. 469.

(3) MOUNIER, E., *Le personnalisme*, Coll. *Que sais-je*, Parijs, P.U.F., nr. 395.

(4) *Maatschappelijke vooruitgang en groeiend recht*, R.W., 1958-1959, blz. 249 e.v.

(5) *Juridische problemen van de onderneming*, R.W., 1961-1962, kol. 2262 en *Le statut de l'entreprise*, Brussel, Bruylant, 1965.

(6) RIPERT, G., *Aspects juridiques du capitalisme moderne*, 2e uitg., Parijs, 1951, *Libr. Gén. Drt et Jurisprud.*, blz. 299 e.v. ; DE WITTE, L., (referent K.W.B. studiedienst), *De onderneming van morgen*, in *De Gids op maatsch. geb.*, 1963, blz. 860 e.v. ; DETHIER, F., *La participation dans l'entreprise*, *Rev. Banque*, 1973, blz. 241 e.v. ; HENRION, R., *L'entreprise et le droit des sociétés*, in *Liber Amicorum J. Van Houtte*, Elsevier Sequoia, Brussel, 1975, blz. 491 e.v. ; TAQUET, M., *Essai sur la notion d'entreprise en droit du travail belge*, in *Album prof. Goethem, o.c.*, blz. 527 e.v.

het onderliggend vermogen weergeven, werd er voor gekozen het aandeel eerder als een vorm van winstverdeling te beschouwen, waarin het aandeel de 'krediettitel' op de winst uitmaakt, waar de werknemer volgens Paus Johannes XXIII recht op heeft.

Hier wordt enkel de winstbedeling behandeld, en wel in het licht van volgend citaat uit de encycliek *Quadragesimo Anno* 8) : «*Het is volstrekt onjuist aan het kapitaal alleen of aan de arbeid alleen toe te schrijven wat het resultaat is van beider samenwerking ; en absoluut onrechtvaardig wordt het wanneer een van beide de gehele opbrengst voor zich opeist, alsof de andere daartoe niet heeft bijgedragen*».

Winstdeling in de V.S.A.

HET PROFIT SHARING PLAN (9).

2. In de V.S.A. lijkt de bakermat van de winstdeling te liggen (10). Doel is het moreel van de werknemers te bevorderen, extra inspanning te vergoeden, tot sparen aan te zetten (11). Zelden wordt echter meer dan 10 % van de winst onder de werknemers verdeeld (12).

Toch is het systeem in opgang : in 1956 werden 635 nieuwe plans ingevoerd, in 1966 2163 (13). Thans zouden meer dan 100.000 profit sharing plans, die een deel van de winst aan de werknemers voorbehouden en de verdeling ervan regelen, in voege zijn (14). Hoewel de plans, naar Amerikaanse traditie, buiten overheidsinsingrijpen ontstonden, worden ze wel fiscaal aangemoedigd.

De huidige crisis zal wel een verslapping veroorzaken : spaarplans hebben slechts zin zo er winst is, ze postuleren een bloeiende, ja groeiende economie (15).

Terwijl in 1934 de plans geen invloed leken te hebben op efficiëntie en samenwerking tussen arbeiders en ondernemers (16) zouden ze volgens

(7) RIPERT, G., *o.c.* blz. 2.

(8) gecit. in de encycliek *Mater et Magistra*, zie : VANDEPUTTE, *Le statut juridique*, *o.c.*, blz. 107.

(9) JEHRING, J., *Profit Sharing, achtergrond, praktijk, perspectieven, Synopsis*, 1969, blz. 39 e.v. ; BROWNE, H., *Profit Sharing, Nat. Ind. Conf. Board*, New York, 1934 ; EYSKENS, G., *De arbeider en de bedrijfsleiding in Amerika, S.W.U.*, Antwerpen, 1931, blz. 187.

(10) vlg. JEHRING, *o.c.*, blz. 39 in 1842 in Frankrijk maar vlg. BROWNE, *o.c.*, reeds in 1794 in de V.S.

(11) BROWNE, *o.c.* blz. 14 ; EYSKENS, *o.c.*, blz. 187.

(12) BROWNE, *o.c.* blz. 9 ; EYSKENS, *o.c.*, blz. 228.

(13) JEHRING, *o.c.*, blz. 39.

(14) HEARST, P., *Employee Stock Ownership Trusts and their uses, Personnel Journal*, 1975, blz. 104.

(15) EYSKENS, G., *o.c.*, blz. 187.

(16) BROWNE, *o.c.*, blz. 20.

een studie van JEHRING in 1969 produktiviteit, lonen en dividenden hebben doen stijgen, en de samenwerking tussen arbeid en kapitaal hebben bevorderd (17). Ongetwijfeld worden deze gevolgen, zo al aanwezig, ietwat ten onrechte op het actief van de spaarplannen alléén geschreven!

«WHO OWNS STANDARD OIL?»

ARBEIDER : «ME AND ROCKEFELLER» (18).

3. Dit antwoord werd althans verwacht na de invoering van de Stock Purchase Plans waarbij de werknemer d.m.v. een spaarplan geleidelijk aandelen kon verwerven (19).

De aandelen worden hiertoe door de vennootschap ingekocht (21), of zijn afkomstig van een kapitaalverhoging (22). Soms wordt de werknemer een optie toegekend op de aandelen die kan worden gelicht aan de prijs die bij het aangaan van de optie gangbaar was. Was de koers ondertussen gestegen (zoniet zal hij de optie niet lichten) dan geniet hij een meerwaarde gelijk aan het verschil tussen beurskoers en optieprijs (20). De opties worden toegekend in functie van salaris, anciënniteit, leeftijd, bijdrage tot het succes van de vennootschap en dergelijke meer (23).

Mede de aanzienlijke fiscale stimuli (24) zetten er 84 van de 100 grootste Amerikaanse ondernemingen toe aan dergelijke plannen in te voeren (25). Een zesde der Amerikaanse aandeelhouders werd het via dergelijk plan (26).

(17) JEHRING, o.c., blz. 44.

(18) EYSKENS, o.c., blz. 191.

(19) ZONDERVAN, R., *Stock purchase plans aux Etats-Unis d'Amérique*, Rev. Banque, 1971, blz. 304 e.v.; BALLANTINE, H., *Ballantine on corporations*, Chicago Callaghan and Co., 1946, blz. 514 e.v.; ENGEL, J., *Stock Purchase plans as a compensation devise in the United States*, Rev. Banque, 1969, blz. 229; HEARST, R., o.c., EYSKENS, G., o.c., blz. 189 e.v.

(20) Vele vennootschappen kennen hun werknemers bij het lichten van de opties daartoe leningen toe : ZONDERVAN, o.c., blz. 318.

(21) Dit stelt naar Amerikaans recht geen problemen : ZONDERVAN, o.c., blz. 306.

(22) Via het stelsel van het authorized capital stelt dit evenmin problemen : de beheerraad kan autonoom het kapitaal verhogen tot het statutair voorzien plafond, zie : RONSE, J., *Algemeen deel van het vennootschapsrecht*, Acco Leuven, 1970, 2e Uitg., blz. 272.

(23) ENGEL, o.c., blz. 233 en 238 e.v.

(24) ZONDERMAN, o.c., blz. 320 e.v.

(25) ENGEL, o.c., blz. 229.

(26) NELL, Ph., *La participation des salariés aux fruits de l'expansion des entreprises ou intéressement — les plans d'épargne d'entreprise*, Gaz. Pal., 1969, II, Doctr., blz. 110.

Winstdeling in Frankrijk

«NI LE CAPITALISME, NI LE COMMUNISME MAIS LA PARTICIPATION !» (27).

4. Onder deze leuze kwamen in de zestiger jaren drie wettelijk omkaderde vormen van winstdeling tot stand : interessering, spaarplannen en uitgifte of aankoop van aandelen voor werknemers (28). De bedoeling is telkens dezelfde. Expliciet : «*établir une plus grande collaboration des partenaires sociaux dans l'entreprise*» (29). Meer impliciet echter het aanmoedigen van het spaarwezen, vooral dan in risicodragend kapitaal : «*idéal de justice sociale, la participation est également un mécanisme susceptible d'apporter une solution au problème aigu du financement des entreprises*» (30).

Bovendien zijn het niet de vennootschappen maar wel de staat die de grootste last draagt van de operatie, en dit via fiscale vrijstellingen (31).

a. De interessering :

De Ordonn. van 17 aug. 1967 legt ze op aan alle ondernemingen met 100 werknemers — d.i. geen twee procent van de Franse ondernemingen

(27) Onder dit motto leidde de Gaulle de vijfde republiek cfr. J. HENARD F. TERRE, P. MABILAT, *La troisième réforme du droit des sociétés commerciales*, *Rev. Soc.*, 1971, blz. 305 en Dalloz *Rép. des Soc. Comm.*, II, *Tw Participation et intéressement des travailleurs à l'entreprise*, nr. 2.

(28) ALGON, R., *Toutes les questions pratiques sur la participation des salariés*, *Delmoz.*, Parijs, 1968 ; BARDOUL, J., *L'attribution d'actions aux salariés à titre de participation*, *Dall. Chron.*, 1969, blz. 217, e.v. ; M. CARTERON, *L'intéressement des salariés à l'expansion des entreprises*, *Rev. Soc.*, 1968, blz. 45 e.v. ; M. DAZAT, *L'introduction en droit français des options sur titres au bénéfice des salariés*, *Banque*, 1971, blz. 357 e.v. ; J. GUYENOT, *De la participation des salariés et le droit des sociétés commerciales*, *Banque*, 1969, blz. 891 e.v. ; HENARD, J., TERRE, F., MABILAT, P., *L'ouverture d'option des souscription au bénéfice du personnel de sociétés commerciales*, *Dall. Pér.*, 1971, blz. 152 e.v. ; *idem*, *Sociétés Commerciales*, II, blz. 482 e.v. ; Dalloz, Paris, 1974 ; PETOT FONTANIE, M., *La participation des salariés aux fruits de l'expansion des entreprises : nature juridique et application aux sociétés de capitaux*, *Rev. Soc.*, 1970, blz. 603 e.v.

(29) citaat van Rapporteur HAMELIN in de Assemblée Nationale, uit : HENARD & co., *Sociétés Commerciales, o.c.*, blz. 522 zie ook blz. 525.

(30) PETOT FONTANIE, *o.c.*, blz. 604 ; vgl. de verklaring van staatssecretaris DUAAS gecit. door ALGON, *o.c.*, blz. R2, en CARTERON, *o.c.*, blz. 47.

(31) «Ainsi s'explique que la participation (...) ait pu être rendue obligatoire sans soulever des protestations de la part des employeurs dont elle affecte ni les prérogatives de gestion ni les droits pécuniaires» PETOT-FONTANIE, *o.c.*, blz. 618. De vakbonden waren onverschillig of stonden negatief (CARTEROU, *o.c.*, blz. 45). De term 'participation' was immers overtrokken en dekte niet de lading ; hij doet immers denken aan medebeheer, om alle misverstanden te vermijden wordt de naam dus beter niet gebruikt. Conclusie : zowel bij werkgevers als bij werknemers was er désintéressement voor het intéressement...

(32) — maar wel de helft van de Franse werknemers (33). Bovendien is het systeem van kracht in een groot aantal overheidsbedrijven.

Werknemers met drie maand dienst in de onderneming hebben recht op een deel in de winst, zo er althans na een schijf van 5 % van het kapitaal t.v.v. de aandeelhouders, nog te verdelen overblijft. Zulks is slechts het geval in de helft van de betrokken ondernemingen (34).

Een ingewikkelde berekeningswijze strekt ertoe bij de berekening van het aandeel der werknemers, werkzaam in kapitaalsintensieve bedrijven, dezen niet te bevoordelen. Dit deel wordt bepaald in functie van salaris (en eventueel anciënniteit) met plafonds om het aandeel van de hoogste inkomsgroepen te beperken.

De gelden worden voor vijf jaar geblokkeerd (35). Ondertussen worden ze hetzij beheerd door beleggingsfondsen, hetzij omgezet in aandelen, hetzij gebruikt voor spaarplans, al naargelang de overeenkomst tussen werkgever en werknemersvertegenwoordigers.

b. Spaarplans :

Oorspronkelijk bedoeld voor het leidinggevend personeel (36) gelden thans de wet van 31 dec. 1970 en het dekreet van 7 juni 1971 voor alle werknemers, omdat een poging tot afbakening van het begrip 'leidinggevend personeel' terminologisch schipbreuk leed (37).

Het stelsel is facultatief en wordt in se fiscaal niet aangemoedigd. Een buitengewone algemene vergadering kan de werknemers die zij bepaalt een optie toekennen op aandelen die zij daartoe creëert, of die daartoe ter beurze worden aangekocht. Hoogstens vijf procent van het kapitaal mag het voorwerp uitmaken van opties. Een werknemer kan aldus nooit meer dan het dubbel van zijn inkomsten aan aandelen verwerven. Ze worden bovendien eerst vijf jaar geblokkeerd.

c. uitgifte of aankoop van aandelen voor werknemers

De wet van 27 december 1973 betreft die vennootschappen wier aandelen ter beurs staan genoteerd of die er frequent 'hors côte' worden verkocht, en die bovendien de laatste jaren regelmatig dividend uitkeerden. Zij kun-

(32) GUYENOT, J., o.c., blz. 891.

(33) CALAIS-RULOYS, J., en RIVES-LANGE, J.L., in *Dalloz Rép. des Soc. Tw. Participation et intéressement des travailleurs à l'entreprise*, o.c., nr. 10.

(34) CALAIS-AULOY, o.a., o.c., nr. 13.

(35) Met uitzondering voor kleine sommen (minder dan 20 Fr.) en i.g.v. persoonlijke omstandigheden : huwelijk, afdanking, oppensioenstelling, invaliditeit of overlijden — dit laatste ook van de echtgeno(o)t(e). Niet i.g.v. vrijwillige ontslagname.

(36) HENARD, e.a., *Soc. Comm.*, o.c., blz. 496 ; Vgl. de verklaring van Rapporteur Mageaud gecit. door HENARD, o.c., *Rev. Soc.*, o.c., blz. 304.

(37) HENARD, e.a., *Soc. Comm.* ibidem.

nen, na inkoop van eigen aandelen of kapitaalsverhoging hun werknemers met minimum zes, maximum zesendertig maanden dienst, een aandeel laten nemen in het kapitaal (met een globaal plafond van 20 %), en hiertoe tot de helft van de intekenprijs zelf dragen. De aandelen worden gedurende vijf jaar geblokkeerd (35) ?

Verskillende aanpassingen van het gewone vennootschapsrecht waren dus noodzakelijk : i.v.m. kapitaalsverhoging en onveranderlijkheid van kapitaal, voorkeurrecht, inkoop van eigen aandelen, fractionering van aandelen (38). Andere problemen waren : het verhinderen van een onmiddellijke verkoop van hun aandelen door de werknemers (39), hetgeen de beurskoersen zou ondermijnen, en het evalueren van niet ter beurze genoteerde aandelen (40).

Het kan niet worden ontkend dat het resultaat van alle inspanningen een zeer complex geheel van wetgeving is : «*Voer voor juristen*». De drie systemen hierboven schematisch weergegeven, vloeien voortdurend in elkaar, geven geen antwoord op alle vragen en getuigen van geen eenheidsvisie. Voor zover het al de bedoeling was dat de werknemer zich meer met zijn onderneming verbonden zou voelen dan is het voorgaande toch niet van aard daartoe bij te dragen.

De Commissie SUDREAU tot herziening van het vennootschapsrecht gaf onlangs het bevel aan de Franse regering de interessering tot alle ondernemingen uit te breiden, het aandeelhouderschap van werknemers (dat in Frankrijk overtrokken 'participation' wordt genoemd) aan te moedigen en de wetgeving ter zake te vereenvoudigen (41).

Winstdeling in België

WINSTDELING SENSU STRICTO

5. Er rijzen geen juridische bezwaren tegen statutaire bepalingen die bij de winstverdeling een deel van de winst zouden toekennen aan de werknemers (42). Deze winst kwam tot stand nadat van de inkomsten van de N.V., alle uitgaven, inclusief personeelsuitgaven werden afgetrokken. Deze ogenschijnlijk lapidaire vaststelling is belangrijk omdat ze er op

(38) GUYENOT, o.c., blz. 894 e.v. ; HENARD, e.a., *Rev. Soc., o.c.*, blz. 307.

(39) HENARD, e.a., *Soc. Comm., o.c.*, blz. 506.

(40) BARDOUL, o.c., blz. 217 e.v.

(41) WAUCQUEZ, B., *La réforme d'entreprise en France, Synthèse des propositions de la commission Sudreau in L'entreprise et l'homme*, 1975, blz. 158 ; *Departement of Employment Gazette* : Proposals for company reform in France, 1975, blz. 633 e.v.

(42) VAN RYN, J. : *Principes de droit Commercial*, Brussel, Bruylant, 1954 I nr. 776 ; PASSELECQ, F., *Traité des Sociétés commerciales*, III, *Les Nouvelles Droit Commercial*, Brussel, 1934, nr. 650. Ook de artt. 1853 e.v. B.W. laten daarin een grote vrijheid toe.

wijst dat niet elke vergoeding die aan de werknemer wordt uitbetaald boekhoudkundig en vennootschapsrechtelijk wordt beschouwd als deelname in de winst, hoewel ze in feite soms als dusdanig kan worden beschouwd. Weliswaar is de grens vaak moeilijk te trekken tussen wat als bezoldiging voor gepresterde arbeid, en wat als gecamoufleerde vorm van winstdeling dient te worden beschouwd.

Eindejaarspremie, vacantiepremie en dergelijke meer, sommige extre-legale voordelen (bedrijfspensioen, geboortepremie...) en onrechtstreekse toelagen (sociale vacaties voor kinderen...) worden tijdens de collectieve onderhandelingen wel degelijk mede vastgesteld met het oog op en in functie van de ondernemingsrennabiliteit.

Er is dus reeds een feitelijke winstdeling, en er dient over gewaakt dat het toevoegen daaraan van een juridische winstdeling de draagkracht van de onderneming niet overbelast. Belang en functie van de winst worden zelfs door vooraanstaande linkse persoonlijkheden erkend.

Volgens de linkse theoreticus F. PERROUX heeft de winst drie functies: *'innovation'* (de verhoopde winst zet aan tot vernieuwing), *'accumulation'* (herinvestering) en *'régulation'* (het aantrekken van nieuw kapitaal). Weliswaar stelt hij daartoe bepaalde vereisten die volgens hem niet zijn gerealiseerd (43). Kanselier H. SCHMIDT verklaarde, en werd hierin op de R.T.B. beaamd door H. SIMONET, dat de winsten van vandaag de investeringen zijn van morgen, en de investeringen van morgen het inkomen en de arbeidsplaatsen van de massa's van overmorgen (44).

Is de koek wel groot genoeg om er langs twee kanten aan te vreten? De gemiddelde ondernemingswinsten liggen al niet zo hoog dat ze nog een flinke knauw zouden kunnen verdragen.

In 1971, om geen periode van recessie te nemen, lag de verhouding netto winst/eigen middelen van de Belgische industriële ondernemingen, exclusief steenkoolmijnen, op 5,6 % (45). De voorstanders van een statutair recht op winsdeling zijn zich daar wel van bewust (46). Toch stellen ze soms voor *'het kapitaal'* een vast percentage toe te kennen van dat kapitaal, en de rest van de winst aan de werknemers uit te keren. Dit is niet realistisch: dit percentage zal nooit zo hoog kunnen liggen als op de obligatiemarkt. Bovendien loopt de aandeelhouder nog het risico dat niet eens voldoende winst voorhanden is om hem die rente uit te keren. Ware het nog dat de koersen van de aandelenmarkt het aandeel, in strijd met de obligatie, beveiligen tegen inflatie; maar zulks blijkt ook al niet het geval te zijn (47).

(43) *L'économie du XXème siècle*, P.U.F., France, 1969, blz. 674 e.v. en blz. 698 e.v.

(44) Vgl.: VANDEPUTTE, R., *Le statut de l'entreprise*, blz. 104 e.v.; R. HENRION, o.c., blz. 502 e.v.

(45) *Weekberichten van de Kredietbank, De ondernemingswinsten in 1971*, nr. 27, blz. 2 e.v.

(46) bvb. L. DE WITTE, o.c., blz. 869 e.v.

(47) *Weekberichten Kredietbank*, nr. 15, 1976, blz. 8 e.v.

Met RICOEUR dient te worden gesteld : «*il ne sert à rien de déclamer contre le régime capitaliste si on détruit seulement quelques pièces pour le laisser fonctionner ensuite après l'avoir fâcheusement ébranlé*» (48).

Het voorgaande in acht genomen zal het raadzaam zijn te bepalen dat de werknemers slechts in de winst zullen delen zo deze een bepaald niveau bereikt, zodat het kapitaal redelijk, maar niet bovenmatig, kan worden vergoed. Daarenboven is het aangegeven, om de investeringen niet te verminderen, dat het aandeel van de werknemers wordt berekend op dat gedeelte van de winst dat niet wordt gereserveerd.

Welke proportie van het overblijvende dient te gaan naar de werknemers, en welke naar de kapitaalsverschaffers : daarvoor kunnen geen maatstaven worden gegeven. Men dient zich te laten leiden, zowel door de sociale rechtvaardigheid als door een gezonde zin voor realiteit.

Hoe hun aandeel moet worden verdeeld kan misschien best door de werknemers zelf worden beslist. De statuten kunnen hiervoor bijvoorbeeld verwijzen naar de ondernemingsraad. Niets verhindert dat enkele rechtlijnen worden gegeven : de verplichting alle werknemers op dezelfde wijze te behandelen, en het verbod werknemers met een bepaalde ancienniteit uit het stelsel te sluiten, bijvoorbeeld. Bovendien kan het aandeel van de werknemer op een rekening worden gestort : naar verluidt wordt zulk stelsel in ons land reeds toegepast.

Er heerst dus zulkdanige juridische vrijheid dat de concrete uitwerking een uitdaging vormt voor de creativiteit van de ondernemers. Wellicht kunnen bij de keuze van de modaliteiten ook de werknemers zelf worden betrokken. Want dit is toch de grote troef van het stelsel : het dient een middel te zijn om de samenwerking tussen arbeid en kapitaal te bevorderen. De institutionalisering van zijn recht op deelname in de winst kan voor de werknemer een psychologische erkenning vormen. Op termijn moet dit de ganse onderneming ten goede komen (49).

AANDELENSPAARPLANS

6. Het omvangrijkste Belgische aandelenspaarplan vindt men bij Petrofina (50). Een bespreking van modaliteiten en succes ervan zullen best de mogelijkheden van dit systeem illustreren. Werknemers met twee jaar dienst kunnen op het plan inschrijven, en zich later terugtrekken mits een vooropzeg van één maand. Zij dragen tot het plan bij in functie van hun maandloon, met een minimum van 1 % kan men naargelang zijn ancienniteit opteren voor een bijdrage tot 6 %. De werkgever op zijn

(48) o.c., blz. 2

(49) In sommige vennootschappen (Petrofina bvb.) wordt een deel der tantièmes uitgekeerd aan de top van het leidinggevend personeel. In andere (Kredietbank bvb.) krijgt het leidinggevend personeel een deel in de winst van zijn eigen afdeling. Dit is echter zo beperkt dat het moeilijk als winstdeling t.v.v. de werknemers kan worden beschouwd.

(50) De informatie betreffende specifieke vennootschappen werd o.m. bekomen vanwege de N.V.'s Intercom, Bekaert en Petrofina, maar vooral vanwege prof. Clerfajit, bankrevisor, waarvoor dank.

beurt stort in het plan een bijdrage gelijk aan die van zijn werknemer. De gelden worden beheerd door de V.Z.W. 'Autonome kas van de groep Petrofina' die de aandelen koopt ter beurze. Over de aandelen die met zijn eigen bijdrage werden gekocht kan de werknemer onmiddellijk beschikken. Deze gekocht met de werkgeversbijdrage worden echter voor vijf jaar geblokkeerd al kunnen stemrecht, recht op dividend en voorkeurrecht worden uitgeoefend. Deze aandelen gaan bovendien voor de werknemer verloren indien hij wegens zwaargewichtige redenen wordt afgedankt of zelfs zijn opzeg geeft. In geval van normale opzeg door de werkgever verkrijgt hij de aandelen echter onmiddellijk.

Welk is nu het succes van het plan? Resp. 84 % van de bedienden en 74 % van de arbeiders komen in aanmerking voor deelname aan het plan. Resp. 67 % en 53 % nemen effectief deel.

Bovendien voerden minstens twee Belgische vennootschappen aandelen-spaarplannen in (waaronder G.B. waar het plan echter wegens de koersdalingen 'en veilleuse' werd geplaatst). In beide gevallen waren de opties voorbehouden aan leidinggevend personeel. G.B. ging als volgt tewerk: via een 99 % dochteronderneming werden van een aandeelhouder buiten beurs 30.000 aandelen gekocht. Directeurs en actieve beheerders kregen een optie tegen aankoopprijs. In een ander geval werden opties toegekend aan het leidinggevend personeel op aandelen die later door middel van kapitaalsverhoging zouden worden gecreëerd. Zo echter deze verhoging geen doorgang zou vinden werd de intekenaars een vergoeding beloofd gelijk aan het verschil tussen optieprijs en beurskoers van het ogenblik van de voorziene kapitaalsverhoging! (51). De Bankcommissie had in beide gevallen uitvoering bezwaren.

HOUDING VAN DE BANKCOMMISSIE TEN AANZIEN VAN DE SPAARPLANS

7. Wil een vennootschap haar werknemers aandelen bezorgen dan staan theoretisch twee wegen open. Ze koopt daartoe bestaande aandelen in (zulks is in het buitenland gebruikelijk), of geeft nieuwe aandelen uit.

Wegens de houding van de bankcommissie ten opzichte van inkoop van eigen aandelen staat de eerste weg, althans niet rechtstreeks open. De Bankcommissie eist immers, in tegenstelling tot het Hof van Cassatie (52) dat ingekochte eigen aandelen onmiddellijk worden vernietigd (53) (54).

(51) *Jaarverslag 1970-1971*, blz. 72 e.v.; *Jaarverslag 1971-1972*, blz. 154 e.v.

(52) Cass. 6 okt. 1960, met com., concl. Adv. Gen. MAHAUX, R.P.S., blz. 66 e.v.; Cass. 28 april 1970, *Ts. Not.*, 1971, blz. 124 en *Pas.* 1970, I, 743.

(53) *Jaarv.* 1947-1948, blz. 148; *Jaarv.* 1971-1972, blz. 157; *Jaarv.* 1970-1971, blz. 148.

(54) Menen net als de bankcommissie dat vernietiging na inkoop is vereist: D.S.: Une société anonyme peut-elle affecter ses bénéficiaires disponibles au rachat de ses pro-

Zij baseert zich hiervoor op art. 2 Venn. W. : «*Artikel twee van de samengeschiede wetten preciseert inderdaad dat iedere vennootschap een rechtspersoonlijkheid uitmaakt onderscheiden van die der vennoten. Welnu, indien zij haar eigen aandeelhouder wordt, vermengd haar rechtspersoonlijkheid zich ten minste voor een deel met die van de vennoten*» (55). Dit is ook de opvatting van A. RAUCQ (56) en vooral van Van RYN en VAN OMMESLAEGHE (57).

Deze opvatting kent echter aan artikel twee een draagwijdte toe die niet werd bedoeld. 'Lorsqu'on déclare que la société est une individualité distincte de celle de ses associés on veut simplement dire qu'elle a la personnalité morale. Dès lors entendre à la lettre la formule invoquée, c'est pousser celle-ci jusqu'à l'absurde' stelt VEAUX-FOURNERIE (58). Men moet de draagwijdte van artikel twee scherp stellen. In bepaalde omstandigheden vindt de wetgever het wenselijk een beroep te doen op de rechtspersoonstechniek (59). Zo dit het geval is geldt het principe van de volledige rechtsbekwaamheid, en dit reikt verder dan men zou denken : tot het recht op goede naam toe (60). Het beperken van de bekwaamheid van de rechtspersoon dient dus uitzondering te zijn. Zo kan er geen bezwaar zijn dat een rechtspersoon zijn eigen aandelen inkoop, wel dat bepaalde rechten verbonden aan dat aandeel zouden worden uitgeoefend. De vennootschap is dan niet haar eigen vennoot : daaraan zou inherent zijn het (kunnen) uitoefenen van alle rechten (tenzij de wet anders bepaalt als in art. 74 in fine Venn. W.). (61).

pres actions ?, *Ann. Not. Enreg.*, 1937, blz. 24 e.v. ; A. RAUCQ, *Une société anonyme peut-elle être propriétaire de ses propres actions ?*, *Ann. Not. Enreg.* 1934, blz. 456 e.v. ; J. VAN RYN en P. VAN OMMESLAEGHE, noot in *R.C.J.B.*, 1960, 312 e.v. ; de kwoteringscommissie van de beurs van Brussel, vlg. Ch. DEL MARMOL *L'achat par une société anonyme de ses propres actions*, *R.P.S.*, 1955, blz. 265, en DEL MARMOL, zelf alleszins de lege ferenda blz. 267 ; J. DAENS, *Aankoop van eigen aandelen door de vennootschap in Belgisch, Frans en Nederlands recht*, *R.W.*, 1963-1964 kol. 1619 ; E. CEREXHE, *Le rachat par une société anonyme de ses propres actions en droit Belge Français et Allemand*, *R.P.S.*, 1962, blz. 1 e.v. Menen dat de inkoop van een eigen aandeel gelijk te stellen valt met de inkoop van eender welk ander vermogensaandeel, tenzij dat de rechten verbonden aan het aandeel worden geparalyseerd : J. RONSE, *Overzicht van rechtspraak*, *T.P.R.*, 1964, blz. 136 ; P. COART-FRESART, *Du rachat de ses propres actions par une société anonyme*, *Ann. dt. sc. pol.*, 1937, blz. 154 ; M. ANUSPACH, *Rachat des actions au moyen de bénéfiques libres*, *Ann. Not. Enreg.*, 1948, blz. 164 e.v. ; J. VAN DER STEGHEN, *Le rachat par une société de ses propres actions à l'aide de bénéfiques*, *Jur. Comm. de Fl.*, 1936, blz. 122 e.v. ; L. NAYENS, noot in *R.W.*, 1960-1961, kol. 498.

(55) *Jaarv.* 1947-1948, blz. 69 e.v.

(56) *o.c.*, blz. 456 e.v.

(57) *o.c.*, blz. 317.

(58) VEAUX-FOURNERIE, *o.c.*, blz. 380 noot 318, 1

(59) VAN GERVEN, W., *Beginnelen van het privaatrecht - algemeen deel I*, S.W.U. Antwerpen, 1973, nr. 44 e.v.

(60) VAN GERVEN, *o.c.*, *ibidem*.

(61) J. RONSE, *o.c.*, *T.P.R.*, 1964, blz. 137 ; vgl. R. ZONDERVAN, *o.c.*, blz. 209

Juridische argumenten zijn dus niet in voldoende mate aanwezig om inkoop van eigen aandelen te verbieden. De ware motivatie van de Bankcommissie is de vrees voor misbruiken. Maar «*La question qui se pose en droit positif n'est pas si ce genre d'opération est périlleux ou non mais s'il est légal*» (62).

Typerend in dat verband is dat in de twee voornaamste landen waar de inkoop van eigen aandelen wettelijk is geregeld, en wel door een principeverbod, een uitzondering wordt voorzien voor het ter beschikking stellen van aandelen aan het personeel (63).

In een aanverwante materie formuleert de Bankcommissie haar taak als volgt: «*De commissie heeft er steeds op aangedrongen dat de emittenten zich in hun gedraglijn niet zouden verwijderen van de fundamentele regelen die het leven moeten beheersen van de maatschappijen waarvan de aandelen onder het publiek worden verspreid en die een beroep doen op opgespaarde gelden. Haar actie was nochtans genuanceerd en pragmatisch en haar aanbevelingen hebben rekening gehouden met de aard en de werkelijke rol der wederzijdse deelnemingen, evenals met de omstandigheden die aanleiding gaven tot hun ontstaan en het gebruik dat er van werd gemaakt. Zo een dergelijke houding een vaak kiese analyse en beoordeling inhoudt betreffende drijfveren van de geïnteresseerden en van de financiële structuur die het evenwicht van zekere groepen verzekert, dan is zulks geheel naar de geest van art. 29. De bijzondere toestanden die zich voordoen in het leven van de maatschappijen zijn veelvoudig, en wil zij niet falen in haar opdracht dan dient de commissie ze aandachtig te onderzoeken en haar actie aan te passen aan de speciale gevallen die zij ontmoet*» (64).

Zou dezelfde zin voor nuance er de Bankcommissie, net als de buitenlandse wetgevers niet moeten toe aanzetten de inkoop door een vennootschap van haar eigen aandelen toe te laten indien zulks gebeurt voor doorverkoop aan de werknemers? Het is evident dat zulks in eenieders belang zou zijn.

8. De Bankcommissie heeft overigens nog opmerkingen gestoeld op het gelijkheidsbeginsel van de aandeelhouders (65). Aldus mogen optierechten niet worden toegekend aan gerechtigden op tantièmes (66), spaarplans mogen noch tot doel noch tot gevolg hebben dat de positie van de groepen aandeelhouders relatief wordt gewijzigd (67), bijzondere voorlichting van

(62) THALLER, gecit. door DEL MARMOL, o.c., blz. 274.

(63) In Frankrijk door het art. 217-1 van de wet van 24 juli 1966 - zo gew. bij Ordonn. nr. 67-695 van 17 aug. 1967; in Duitsland door art. 65 A.G.

(64) Jaarverslag 1951-1952, blz. 72 e.v.

(65) Dit is een onbetwist principe in het Belgisch vennootschapsrecht: P. COPPENS, *L'abus de majorité dans les sociétés anonymes*, Impr. Duculot Gembloux, 1947, blz. 147; Bankcommissie J.V., 1947-1948, blz. 61.

(66) Jaarverslag 1970-1971, blz. 150.

(67) *ibidem*; Dat spaarplans zulks niet tot doel mogen hebben is vanzelfsprekend, in geval ze zulks tot gevolg hebben kan er hooguit mee worden ingestemd dat er bijzondere aandacht nodig is.

de aandeelhouders wordt vereist (68).

De commissie beschouwt terecht de spaarplannen als publieke verrichtingen (69), hetgeen ze aan haar strenge controle onderwerpt. De intekenprijs dient boven het pari te liggen (70).

KAPITAALSVERHOGINGEN (GEDEELTELIJK) VOORBEHOUDEN AAN DE WERKNEMERS

9. Wegens de vennootschapsrechtelijke problemen in verband met de vorige vorm van winstdeling hebben de Belgische vennootschappen een merkelijke voorkeur vertoond voor het stelsel waarbij de werknemers aandelen worden voorbehouden in een kapitaalsverhoging. Tussen 1954 en nu konden 12 dergelijke uitgiften worden achterhaald (Gen. Bank, Royale Belge, Inno, B.v.B., B.M., G.B., Bekaert, K.B. en vijf maal Intercom). OR ptwese emmissies na (Gen. B. & B.v.B.) die integraal waren voorbehouden aan de werknemers, waren in de andere uitgiften slechts hooguit 13 % van de aandelen aan de werknemers voorbehouden.

In de regel worden de aandelen van twee tot vijf jaar geblokkeerd en zijn beheerders uitgesloten van het recht op inschrijving. De intekenprijs is vrijwel steeds gelijk aan die van de aandeelhouders, hetgeen betekent dat dezen zonder vergoeding afstand doen van hun voorkeurrecht. Deze interessante prijs, tussen pari en beurskoers, waarborgt voldoende interesse van de werknemers. Zo werd bij Intercom, de emittent met de grootste ervaring, door de werknemers steeds op alle hun gereserveerde aandelen ingeschreven (op een uitzondering na : 93,4 % werden opgenomen). Betreurenswaardig is echter de karigheid van de informatie die aan de aandeelhouders wordt verstrekt : soms zelfs niet of de beheerders gerechtigd zijn in te tekenen, hetgeen toch niet onbelangrijk is.

De Bankcommissie liet weten geen bezwaar te hebben tegen dergelijke uitgiften (71). Wel dient rekening gehouden met haar houding ten aanzien van het voorkeurrecht (72). Daar mag afstand van worden gedaan in het gemeen belang van de vennoten en met respect voor de gelijkheid der aandeelhouders (73).

(68) Jaarverslag 1970-1971, blz. 151.

(69) Jaarverslag 1971-1972, blz. 157 e.v.

(70) Jaarverslag 1970-1971, blz. 150. Dit standpunt stemt overeen met dat der Belgische rechtsleer : J. HEENEN, *L'augmentation du capital émis dans les sociétés anonymes notamment du point de vue du droit de souscription préférentiel*, uittr. IXe Int. Congres. Rechtsvergelijking, Brussel, 1974, C.I.D.C., nr. 12 ; Ch. DEL MAR-MOL, *Emissions d'actions en dessous du pair*, *Rev. Banque*, 1949, blz. 310.

(71) Jaarverslag 1954-1955, blz. 87 e.v.

(72) Jaarverslag 1946-1947, blz. 71 en 78.

(73) Jaarverslag 1946-1947, blz. 61.

De Bankcommissie neemt terecht aan dat dit stelsel eveneens in het belang is van de vennoten (74).

BESLUIT

10. België bevindt zich op het gebied van de winstdeling, zowel juridisch als feitelijk nog in de kinderschoenen. Drie vormen van winstdeling konden worden aangetroffen. Er dient echter te worden vastgesteld dat de twee vormen waar de winstdeling verbonden is aan het aandeelhouder-schap ongeschikt zijn voor de werknemer wegens de grote risico's eraan verbonden. «*Il est vrai que la bourse procure des plus-values. Ne vaut-il pas mieux que la petite épargne soit privée de celles-ci, mais échappe en même temps au risque qui résulte inévitablement d'un placement en valeurs à revenu variable ?*» (75). De werknemer is reeds met zijn inkomen gebonden aan het lot van zijn vennootschap, onnodig er hem ook nog met zijn vermogen aan te binden. Beide te verliezen zou zeer terecht tot bittere reacties aanleiding geven. Door de huidige crisis wordt bewezen dat de fictie van continue groei, die door deze vormen van winstdeling worden gepostuleerd, op termijn niet houdbaar zijn (76).

Nog meer gelden deze argumenten voor vennootschappen waarvan de aandelen niet ter beurze staan genoteerd : hun aandelen zijn immers daarenboven nog moeilijk waardeerbaar en verhandelbaar.

De voorkeur dient dan ook gegeven aan de winstdeling stricto sensu. De modaliteiten zijn er vrij eenvoudig en risico's vrijwel onbestaande. Ze vervult een eis van sociale rechtvaardigheid en kan de samenwerking tussen werkgevers en werknemers slechts bevorderen. Een gezonde dosis realisme bij de uitwerking van het stelsel is echter niet overbodig.

(74) *Jaarverslag 1954-1955*, blz. 87.

(75) VANDEPÛTTE, R., *Le statut de l'entreprise, o.c.*, blz. 75.

(76) Niet alleen zijn er de grote koersschommelingen : op twee jaar tijd schommelde bv. het Petrofina aandeel van 9.000 fr. tot 3.300 fr., om na te zijn geklommen tot 5.000 terug te dalen tot 4.300 ; er hebben bovendien reeds vele Belgen hun aandelen kunnen verkopen voor oud papier (zo bij die belegden in Belgische ondernemingen met grote belangen in Rusland, China, Egypte, Zaïre, verscheidene Zuid-Amerikaanse landen en weldra ook Zuid Afrika ?) zoals in de conjunctuurcrisis van de jaren dertig met de beurscrash in Wall Street, of met de structurele crisissen in textiel en steenkoolsektor.